

آسیب‌شناسی فرا روش پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای ایران*

اسماعیل علی‌اکبری** (استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران)

نقیسه مرصوصی (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران)

مجید اکبری (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران)

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۲ فروردین ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۹

صفحات: ۱۰۶-۸۵

امروزه زیست‌پذیری کلان‌شهرها به‌عنوان یکی از چالش‌های بزرگ جهانی در قرن بیست‌ویکم تبدیل شده‌است؛ از این‌رو ضرورت و لزوم توجه به زیست‌پذیری کلان‌شهرها در دهه‌های اخیر جای خود را در ادبیات علمی کشور باز کرده‌است و در این زمینه تلاش‌های بسیاری در عرصه‌های پژوهشی در قالب رساله، پایان‌نامه، مقالات پژوهشی و همایشی صورت گرفته‌است. این مقاله، با هدف آسیب‌شناسی فرا روش پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای ایران صورت گرفته‌است. این پژوهش از لحاظ هدف، توسعه‌ای و از نوع تحلیل محتواست و بر مبنای روش، جزو تحقیقات کیفی است. از منظر روش جمع‌آوری اطلاعات در زمره پژوهش‌های اسنادی است. جامعه آماری پژوهش، کلیه پژوهش‌های داخلی صورت‌گرفته در زمینه زیست‌پذیری کلان‌شهرهای کشور است که گزارش آن‌ها در بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran) یا پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID) نمایه شده‌است. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، تعداد ۳۰ پژوهش مرتبط انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. یافته‌های حاصل از فرا روش پژوهش‌های انجام‌یافته، نشان داد بیش از ۳۰ درصد از مقاله‌های انجام‌گرفته در زمینه زیست‌پذیری کلان‌شهرهای کشور از دیدگاه روش‌شناسی دچار اشکال بودند. از جمله نتایج تحقیق عبارت‌اند از: کمبود و تنوع فعالیت‌های پژوهشی در حوزه زیست‌پذیری کلان‌شهرها و کاستی‌ها و اشکالات عمده در روش‌شناسی تحقیق از نظر مواردی همچون اتکای صرف به سؤالات، خلأ فرضیه و پژوهش‌های کیفی، مشخص‌نبودن راهبرد پژوهش، عدم تنوع در روش‌شناسی، تکراری بودن موضوع‌ها، روش‌ها، آماره‌ها، عدم دسته‌بندی شاخص‌ها، روایی و پایایی، عدم استفاده از فنون کمی بروز و منابع مورد استفاده.

کلید واژه‌ها:

زیست‌پذیری، زیست‌پذیری کلان‌شهرها، فرا روش، کلان‌شهرهای ایران.

* مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری با عنوان «ارائه الگوی زیست‌پذیری کلان‌شهر تهران با رویکرد شهر انسانی» در رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران، به راهنمایی نگارنده اول و مشاوره نگارنده دوم است.

** نویسنده مسئول: دکتر اسماعیل علی‌اکبری
پست الکترونیک: aliakbari@pnu.ac.ir

مقدمه

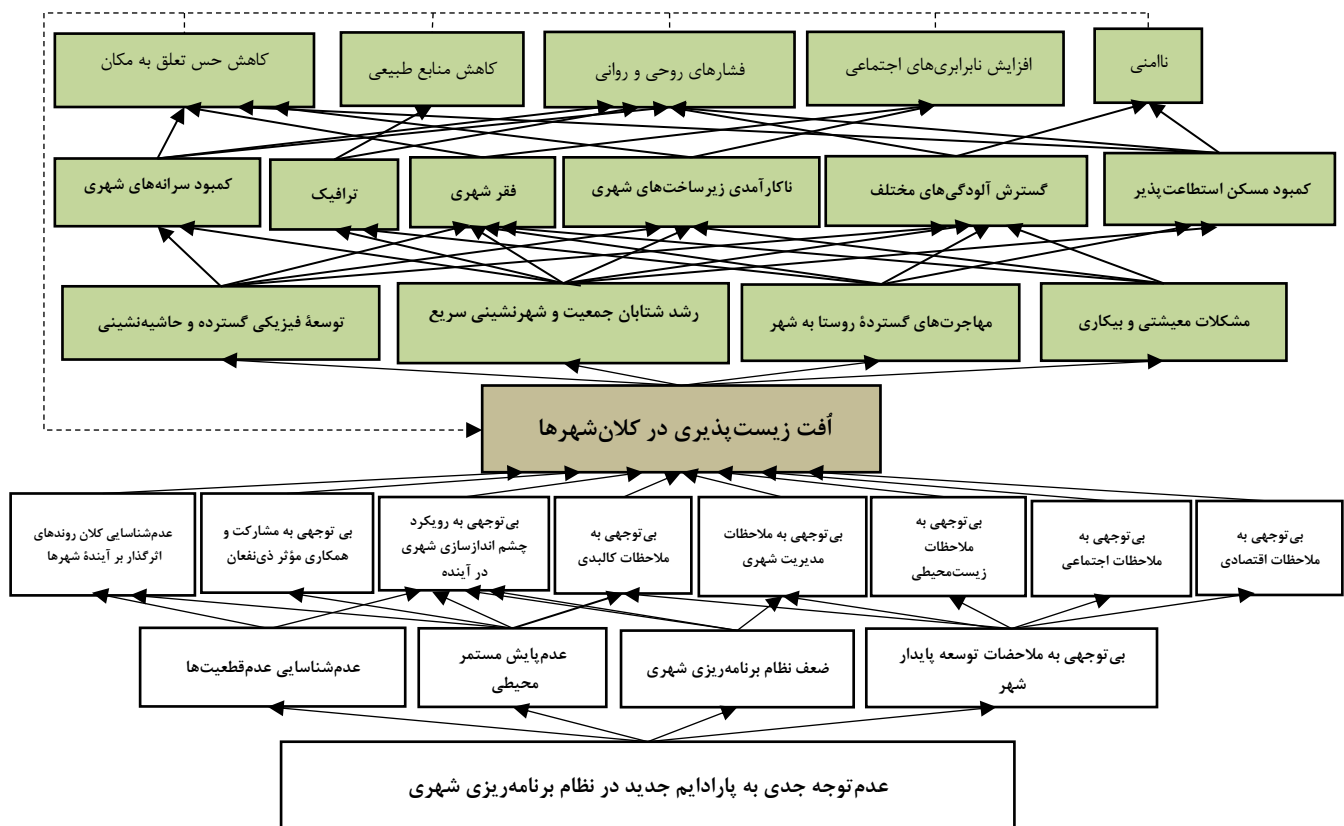
قلمروهای محیط زندگی در مناطق شهری همراه است و مشتمل بر محیط‌های فیزیکی، فرهنگی و اجتماعی است (Norouzian Maleki et al., 2015: 237). با این حال، محققان هنوز در مورد تعیین و تعریف «زیست‌پذیری» اجماع نظر ندارند؛ مفهومی که متناسب با ارزش‌های متغیر اجتماعی تغییر می‌کند (Oberlink, 2008)؛ به عبارت دیگر، اگرچه زیست‌پذیری یک مفهوم جهانی است (Balsas, 2004: 102; Heylen, 2006)، اما چگونگی پیگیری و دستیابی به آن، بستگی به زمینه‌های محلی و بومی دارد (Wei et al., 2018: 1). اخیراً با توجه به افزایش چالش‌های تهدیدکننده کیفیت محیط زیست شهرها، زیست‌پذیری شهرها، به یک نگرانی اساسی در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است (Teo, 2014: 916). به طوری که ضرورت و اهمیت پرداختن به زیست‌پذیری شهرها در ارتباط با وظایف جدید برنامه‌ریزی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای جامعه پس از صنعتی‌شدن که شدیداً در جستجوی امکانات تسهیلات و کیفیت زندگی شهری امروز نیز اهمیتی دوچندان یافته است (Ali Akbari & Akbari: 2017: 2). در این بین، امروزه در کشور ایران نیز نرخ رشد شهرنشینی با سرعت فراوانی به‌ویژه در ۴ دهه گذشته متحول شده، به گونه‌ای که میزان رشد شهرنشینی آن در سال ۱۳۹۵ بیش از ۲/۳ برابر شده است (نرخ رشد جمعیت کشور در این ۴۰ سال نیز ۲/۳۷ برابر شده است). در این راستا، امروزه بیش از ۳۰ درصد جمعیت کشور در ۸ کلان‌شهر (تهران، مشهد، اصفهان، کرج، شیراز، تبریز، اهواز و قم) تمرکز یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) که از تبعات آن مسائل و مشکلات شهری متعددی است. از این دیدگاه با نگاه اجمالی به وضعیت این کلان‌شهرها با توجه به مفهوم زیست‌پذیری، نشان از وضعیت نامطلوب آن‌ها دارد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴)؛ به طوری که در

امروزه ۵۴ درصد از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند و انتظار می‌رود این میزان در سال ۲۰۵۰ به ۷۰ درصد افزایش یابد (UN-Habitat, 2016). این روند به سرعت در کشورهای نوظهور و در حال توسعه در حال افزایش است و چالش‌های متعددی از جمله نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، افزایش زاغه‌ها و سکونتگاه‌های غیررسمی، پراکندگی شهری و تخریب شدید اکوسیستم شهری را به ارمغان آورده است (Kourtit, 2015; Liu et al., 2017: 1; Geng et al., 2019: 2) که توجه به نگرانی فزاینده نسبت به آینده شهرها و بهزیستی جامعه را به خود جلب می‌کند (Paul & Sen, 2018: 142). در کنار این روندها، زیست‌پذیری انسان‌ها به یک پارامتر مهم برای توسعه پایدار شهری تبدیل شده است (Kashef, 2016: 240). با این وجود، تحقیقات نشان داده‌اند که کیفیت محیط شهری با رفاه فردی همراه است (Zhan et al., 2018: 92). در همین راستا، سازمان بهداشت جهانی (WHO)، مفهوم «محیط زندگی» را در سال ۱۹۶۱ پیشنهاد کرد؛ با توجه به اینکه یک محیط مناسب برای زندگی باید حداقل چهار شرط اساسی ایمنی، سلامتی، راحتی و آسایش را داشته باشد (Higasa & Hibata, 1977). در رابطه با اهمیت این موضوع ایوانز^۱ (۲۰۰۰)، هنگام بحث پیرامون اهمیت پایداری به اهمیت شهر زیست‌پذیر تأکید دارد (Saitluanga, 2014: 542). در این راستا، در کنار رشد روزافزون محبوبیت و اتخاذ توسعه پایدار به عنوان رویکردی برای توسعه آینده، مفهوم زیست‌پذیری از دهه ۱۹۸۰ توجه جهانی را به خود جلب کرده است (Wei et al., 2018: 1). زیست‌پذیری یک مفهوم چند وجهی است (Ali Akbari & Akbari: 2017: 2) که با بسیاری از

1. Evans.

تأثیرگذاری بر همه جنبه‌های زندگی شهری، باعث فقدان اراضی زراعی و فضای باز (خفائی زاده و ایلانلو، ۱۳۹۸: ۲۲۶)، ناامنی، افزایش نابرابری‌های اجتماعی، ناپایداری (حیدری و همکاران، ۱۳۹۶: ۲)، رهاشدگی شهری و انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی در این مکان‌های شهری شده‌است (خزاعی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۲۴۶) که روابط منطقی زندگی شهرنشینی را نابسامان کرده (اکبری و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۴) و درنهایت تبعات آن در درازمدت موجب نارضایتی شهروندان، کاهش منابع طبیعی، ازبین‌رفتن حس تعلق به مکان و زندگی اجتماعی، ناکارآمدی زیرساخت‌های شهری، فشارهای روحی و روانی و انواع ناهنجاری‌های رفتاری را به‌دنبال داشته و منجر به آفت زیست‌پذیری در سطح آن‌ها شده‌است (ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴۲). درخت مسئله (شکل ۱) این موضوع را به‌خوبی نشان می‌دهد.

چند دهه گذشته، با توجه به رشد سریع جمعیت، گریبان‌گیر مشکلات عدیده اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و مدیریتی شده‌اند (اجزاءشکوهی و جوهری، ۱۳۹۳: ۱۴۶؛ غفاریان بهرمان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۶؛ اکبری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۵). مشکلات معیشتی (رخشانی‌نسب و نیری، ۱۳۹۵: ۵۶)، بیکاری (شماعی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۸۴)، شهرنشینی (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۳)، مهاجرت‌های گسترده از روستا به شهر، توسعه فیزیکی گسترده و حاشیه‌نشینی، کمبود مسکن استطاعت‌پذیر و نابرابری در دسترسی به امکانات (ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۲)، بازتوزیع سریع جمعیت (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۳)، فقر شهری (غفاریان بهرمان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۶)، ترافیک (افشارکهن و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۸)، نمونه‌های مشخص و بارزی از این مشکلات هستند که با

شکل ۱. درخت مسئله عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری کلان‌شهرهای کشور (منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۹)

فرهنگ انگلیسی آکسفورد نیز (Livability)، زیست‌پذیری به معنای مکان مناسب برای زندگی تعریف شده‌است. رابرت کوان^۴ نیز در فرهنگ شهرسازی در مقابل واژه زیست‌پذیر، «مناسب برای زندگی» و «فراهم‌آوردن کیفیت زندگی خوب» را تعریف می‌کند (Uysal et al., 2012). زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است و در واقع همان دستیابی به کیفیت برنامه‌ریزی شهری خوب یا مکان پایدار است (Allison, E. W: 2012: 17). زیست‌پذیری از لحاظ مفهومی توسط گروه‌های علاقه‌مند به بهبود سلامت، کیفیت زندگی، دسترسی یا پایداری یک جمعیت یا مکان گسترش و متنوع ایده‌پردازی شده‌است (Heatwole Shank & Cutchin, 2016: 65). طرفداران زیست‌پذیری، در کارهای خود از نوشته‌های انسان‌گرای قدیمی‌تر قرن بیستم، مانند لوئیس مامفورد^۵، ویلیام اچ وایت^۶ و برنارد رودوفسکی^۷ الهام گرفته‌اند (Wheeler, 2014: 25). واضح است که کاربرد واژه زیست‌پذیری، در هر جامعه‌ای نیاز به تطبیق با نیازهای گوناگون محلی و شرایط موجود و بومی آن جامعه دارد (Heylen, 2006: 5). زیست‌پذیری یک رهیافت جامع است (Jomehpour, 2015: 88)؛ زیرا نشان از اهمیت به‌زیستی در جامعه (Tilaki et al., 2014: 124) و توسعه انسانی دارد (Wyatt, 2009, 43). نظریه زیست‌پذیری برای نخستین بار بر مبنای کار آبراهام مازلو^۸ (۱۹۷۰)، بر روی نیازهای انسانی شکل گرفت (Radcliff, 2001: 940). در نظریه زیست‌پذیری، نیازهای بشری به پنج دسته لایه‌بندی شده‌است که به ترتیب عبارت‌اند از: نیازهای زیستی، نیازهای امنیتی،

در این راستا، با افزایش تعداد پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه زیست‌پذیری کلان‌شهرهای کشور ایران در طی چند سال گذشته، چشم‌انداز و تصویر منسجمی از این مطالعات در طول این سال‌ها در دست نیست. در این بین، روش‌شناسی در همه علوم، به‌خصوص در مطالعات شهری با توجه به گستره آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هدف از طرح‌شدن مباحث روش‌شناسی پیدا کردن راه مناسب‌تر برای رسیدن به واقعیت است تا در پرتو آن، پژوهش‌های علمی از خطا و لغزش مصون بمانند. از سوی دیگر، آنچه موجب می‌شود تا جوهره علمی حیات پیدا کند، شناخت و درک عمیق روش‌شناختی پژوهش‌ها است. با توجه به اهمیت روش‌شناسی، هدف اصلی این مقاله آسیب‌شناسی فراروش^۱ پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای ایران از دیدگاه روش‌شناسی است. همچنین سؤال اصلی مقاله، آسیب‌های روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور در کدام حوزه‌ها است؟

مبانی نظری

ادبیات موجود در مورد زیست‌پذیری عمدتاً در کشورهای توسعه‌یافته یا شهرهایی که سیستم‌های نهادینه تکامل‌یافته دارند، متمرکز است (Wei et al., 2018: 1). از لحاظ واژه‌شناسی، زیست‌پذیری ترجمه فارسی انتخاب‌شده برای عبارت انگلیسی (Livability) است و در نتیجه شهر زیست‌پذیر معادل (Livable City) آورده شده‌است. در دیکشنری وبستر^۲، زیست‌پذیری^۳ به‌عنوان یک مکان مناسب برای زیست انسان تعریف شده‌است (Okulicz, 2013: 3). در

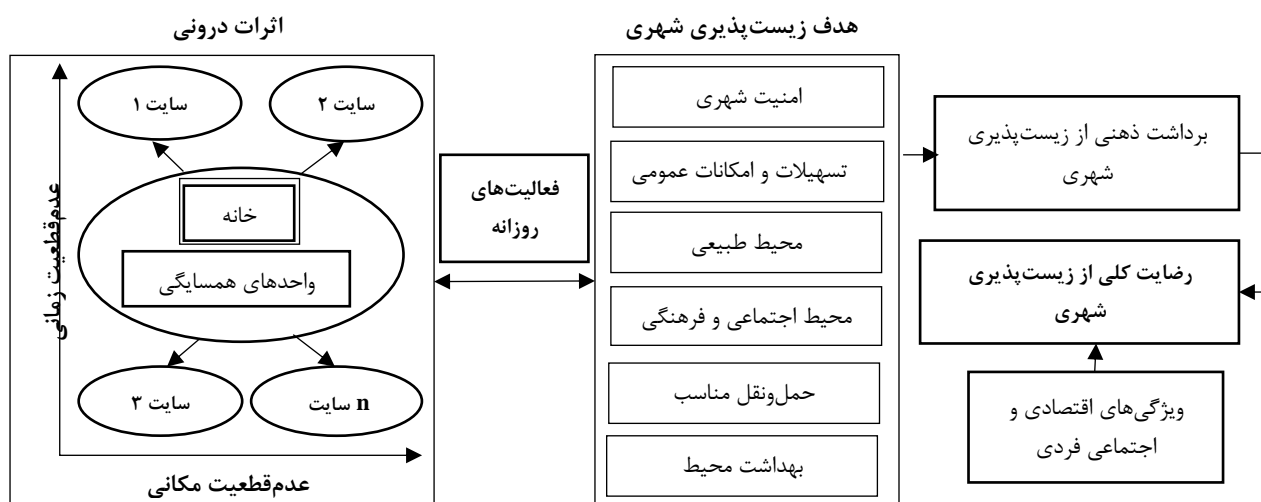
4. Robert Cowan
5. Lewis Mumford
6. William H. Whyte
7. Bernard Rudofsky
8. Abraham Maslow

1. Meta-study
2. Webster
3. Livability

زیست‌پذیری شهری به یک سری عوامل بستگی دارد. شکل (۲)، چارچوب مفهومی رضایت از زیست‌پذیری شهری را برای این مطالعه نشان می‌دهد. در چارچوب مفهومی مذکور، ارزیابی زیست‌پذیری شهری شامل شش بُعد است: امنیت شهری، تسهیلات و امکانات عمومی، محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی، حمل‌ونقل مناسب و بهداشت محیط است. علاوه بر این، رضایت کلی افراد از زیست‌پذیری شهری نه تنها با رضایت از ابعاد مختلف این رهیافت در ارتباط است؛ بلکه به خصوصیات اقتصادی - اجتماعی و فردی هم بستگی دارد.

نیازهای اجتماعی، احترام و خودشکوفایی؛ به طوری که سه لایه پایینی، لایه رفع کمبودها هستند، لایه چهارم و پنجم، قشر نیازهای پیشرفته هستند (Yassin, 2019: 252). جایگاه اولیه شکل‌گیری مطالعات زیست‌پذیری، مؤسسه تکنولوژی ماساچوست و پس از آن دانشگاه کالیفرنیا بود و هر دو برای مدت‌های طولانی از مراکز مهم تمرکز بر مطالعات زیست‌پذیری به‌شمار می‌آمدند. محققان با ورود به یک طیف وسیع از مطالعات زیست‌پذیری، ابعاد مختلف قابلیت زیست‌پذیری را شناسایی کردند. از یک‌سو، کوین لینچ^۱ بر پنج عنصر زیست‌پذیری یعنی سرزندگی، حس، تناسب، دسترسی و کنترل تأکید کرد (Knox & Pinch, 2010). داگلاس^۲ نیز چهار ستون زیست‌پذیری یعنی سرمایه‌گذاری مستقیم در استعداد، دسترسی به کار، محیط امن و حکمرانی خوب را شناسایی کرد (Liu et al., 2017: 4). در سال ۱۹۷۵ آلن جیکوبز^۳ نیز واژه زیست‌پذیری را به‌عنوان یکی از اهداف کلان پروژه برنامه‌ریزی شهری سانفرانسیسکو به کار گرفت. اپلیارد^۴ (۱۹۸۱)، نخستین کسی بود که اصطلاح زیست‌پذیری را در قلمروهای منحصراً فضایی مورد استفاده قرار داد و بر این نکته تأکید داشت، قلمروهای فضایی خصوصیات فیزیکی هستند که به‌صورت مداوم باعث بهبود وضعیت زیست‌پذیری مکان‌ها می‌شوند (Yassin, 2019: 252). لیس^۵ (۱۹۹۰)، در مباحثات جغرافیایی شهری نشان می‌دهد، زیست‌پذیری یک مبحث چند جانبه‌است که در آن شرایط زیست‌پذیری برای ساکنان شهرهای متوسط اندام کاملاً مفهومی متفاوت از الزامات شهرهای کوچک‌اندام دارد (Hankins, 2009: 289). با مطالعه ادبیات پژوهش، رضایت ساکنان از

1. Kevin lynch
2. Doglas
3. Alan Jacobs
4. Donald Appleyard
5. Leys

شکل ۲. چارچوب مفهومی رضایت از زیست‌پذیری شهری
(منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۹).

شهر از مناطق شرقی، مرکزی و غربی چین با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی مورد تحقیق قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که بیشتر شهرها در سرزمین اصلی چین در حال توسعه هستند و سطح توسعه پایدار در شهرها در حال افزایش است.

خزاعی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با هدف ارزیابی و شناخت وضعیت زیست‌پذیری محله‌های منطقه ۱۲ شهر تهران با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که الگوی فضایی زیست‌پذیری منطقه ۱۲ شهر تهران دارای جهت شمالی-جنوبی است؛ بدین معنا که زیست‌پذیری در محله‌های شمالی وضعیت بهتری نسبت به محله‌های جنوبی داشتند.

اکبری و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با هدف سنجش متغیرهای مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از وضعیت عوامل زیست‌پذیری کلان‌شهر شیراز، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان رضایت‌مندی شهروندان از وضعیت زیست‌پذیری شیراز در حد مطلوبی قرار ندارد و مناطق یک و دو این شهر با سطح رضایت بالا و متوسط، بهترین مناطق از نظر

دامنه مطالعات در زمینه زیست‌پذیری در دو دهه اخیر در بخش پژوهش‌های خارجی و داخلی رو به فزونی است که در این رابطه به چند مورد از بروزترین آن‌ها اشاره می‌شود.

مارتینز-براو^۱ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با هدف بررسی تعامل بین پایداری شهری، آلودگی و زیست‌پذیری در شهرهای اروپا، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد، ارتباط مثبتی بین پایداری اقتصاد شهری با آلودگی شهری وجود دارد.

الثانی^۲ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با هدف بررسی پایداری شهری و زیست‌پذیری شهر دوحه قطر با استفاده از روش شناختی توصیفی-تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که این شهر از لحاظ شاخص‌های زیست‌پذیری در بین شهرهای بین‌المللی پایدار نیست و جایگاه بالایی ندارد.

یانگ^۳ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با هدف ارزیابی و تحلیل سطوح توسعه پایدار شهری در ۲۸۷

1. Martínez-Bravo
2. Al-Thani
3. Yang

زیست‌پذیری داشتند.

حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با هدف تحلیل شاخص‌های منتخب زیست‌پذیری کالبدی در مناطق کلان‌شهر اهواز با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی پرداخته‌اند. نتایج این مقاله نشانگر این بود که منطقه ۲ در رتبه اول و منطقه ۴ در رتبه آخر (نامطلوب‌ترین) قرار گرفته‌است. در کل، مناطق هفت‌گانه این شهر از حیث سطح زیست‌پذیری کالبدی در شاخص‌های کیفیت مسکن، زیرساخت، تحرک شهری و شکل شهری متفاوت است.

با مرور پیشینه پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه زیست‌پذیری شهری قوام‌بخش این فرضیه است که تا هم‌اکنون پژوهشی با این روش، هم در مطالعات خارجی و هم داخلی صورت نگرفته‌است که نوآوری این مقاله محسوب می‌شود. همچنین از نتایج این نوع پژوهش‌ها، داشتن چشم‌انداز و تصویر منسجمی از مطالعات زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور در طول سال‌های اخیر، شناخت تناسب و درستی روش‌های تحقیق در مطالعات اولیه این مقالات و گشوده‌شدن دریچه گفتگوی روش‌شناختی در حوزه زیست‌پذیری کلان‌شهرها است تا بتواند مهیاکننده بستر مطالعات به سمت حوزه‌های بومی زیست‌پذیری در ایران باشد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و از حیث روش، تحقیق کیفی است. از لحاظ ماهیت اطلاعات و شیوه تحلیل جزو تحقیقات تحلیل محتوا است. از منظر روش جمع‌آوری اطلاعات در زمره پژوهش‌های اسنادی است و درنهایت بر مبنای روش پژوهش، جزو تحقیقات کیفی است که با استفاده از روش فرا روش صورت گرفته‌است. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند بود. جامعه آماری در این پژوهش، با توجه به گسترده‌بودن

پژوهش‌های زیست‌پذیری در بخش شهری، شامل مقالات علمی-پژوهشی است که از جوانب و دیدگاه‌های مختلف فقط به بررسی مسئله زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور پرداخته‌اند.

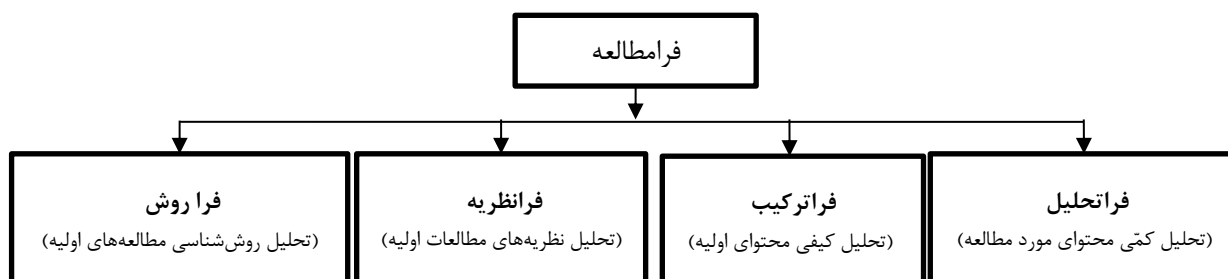
در ادامه برای تعیین معیارهای ورود مطالعات به فرا روش معیار و شرط ورودی اولیه دارابودن موضوع یا کلیدواژه مرتبط با زیست‌پذیری و جامعه آماری آن کلان‌شهرهای کشور تعیین شد. بر این اساس در این بررسی نظام‌مند برای دستیابی به داده‌های پژوهش، تمامی پایگاه‌های اطلاعاتی (تارگاه‌هایی چون جهاد دانشگاهی (Sid)، پرتال جامع علوم انسانی (Ensani)، پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags) و پایگاه نشریات کشور (Magiran) و نشریات داخلی کشور مورد بررسی قرار گرفتند. پس از جستجو در پایگاه‌های مختلف تعداد ۳۰ مقاله مرتبط شناسایی شد؛ به طوری که برای انتخاب پژوهش‌های مناسب و قابل‌استفاده در روش فراروش مقالات براساس پارامترهای مختلفی مانند عنوان، چکیده، دسترسی، محتوا و کیفیت روش‌های پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفت و درنهایت تمام مقالات برای انجام انتخاب شد. در ادامه، برای پاسخگویی به سؤال پژوهش از روش فرا روش استفاده شده‌است.

جهت فراروش در این تحقیق با توجه به نبودن چارچوب کامل، از چارچوب ترکیبی-ابداعی استفاده شده‌است. بیشتر عوامل مهم روش‌شناسی، که در این پژوهش در نظر گرفته شده‌است با کمک چارچوب مورد استفاده در پژوهش‌های فرا روش قبل است (ترکیب مؤلفه‌های مهم روش‌شناسی پژوهش‌های فرا روش) که در واقع اعتبار آن‌ها در پژوهش‌های قبلی آزمون شده‌است. دو عنصر فراروش نیز با توجه به ماهیت و اهمیت مؤلفه‌های موردنظر در زیست‌پذیری (تعداد منابع داخلی و خارجی مورد استفاده برای

روشن‌شناسی پژوهش‌های انجام شده است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۵). همچنین این روش تناسب و درستی روش‌های تحقیق در مطالعات اولیه را مورد بررسی قرار می‌دهد. این قسمت شامل تجزیه و تحلیل رویکرد، روش‌های نمونه‌گیری، فرضیه‌ها، متغیرها، جامعه و نمونه و هر آنچه که مربوط به بحث روشن‌شناسی است، می‌باشد.

پژوهش و هدف آن از ادبیات تحقیق مشخص و به‌عنوان مؤلفه‌های جدید در فراروش در نظر گرفته شده است (عناصر ابداعی).

فرامطالعه چهار دسته اصلی دارد که در شکل (۳) نشان داده شده است (Bench & Day, 2010: 488). فرا روش یکی از انواع روش‌های فرامطالعه محسوب می‌شود و منظور از آن بررسی و نقد مؤلفه‌های مهم

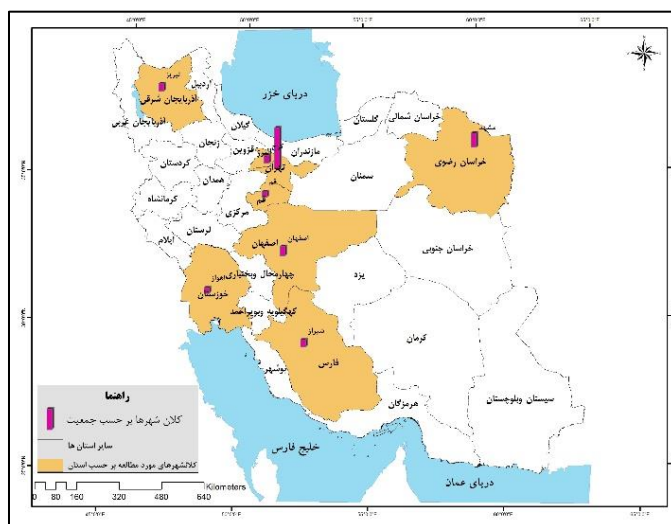

شکل ۳. انواع فرامطالعه (منبع: Bench & Day, 2010)

کلان‌شهر اصفهان نیز با ۲ میلیون و ۲۴۳ هزار و ۲۴۹ نفر در مکان سوم قرار داشته و کرج نیز در رتبه چهارم است. شهر شیراز نیز با یک میلیون و ۸۶۹ هزار و ۱ نفر در رده پنجم و تبریز با یک میلیون و ۷۷۳ هزار و ۳۳ نفر در مکان ششم قرار دارد. شهرهای اهواز و قم براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ کشور در مکان‌های بعدی از لحاظ جمعیت قرار دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

معرفی محدوده مورد مطالعه

قلمرو جغرافیایی این پژوهش ۸ کلان‌شهر (تهران، مشهد، اصفهان، کرج، شیراز، تبریز، اهواز و قم) رسمی بالای یک میلیون نفر براساس سطح‌بندی جدید وزارت کشور است (شکل ۴). براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، کلان‌شهر تهران با ۸ میلیون و ۷۳۷ هزار و ۵۱۰ نفر در مکان نخست قرار دارد و پس از آن مشهد با ۳ میلیون و ۳۷۲ هزار و ۶۶۰ نفر قرار دارد.

شکل ۴. قلمرو جغرافیایی کلان‌شهرهای کشور

(ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۹)

بحث و یافته‌ها

مقالات زیست‌پذیری پرداخته‌شد. نتایج این بررسی نشان داد که ۷۸ درصد مقالات در موضوع زیست‌پذیری شهری انجام گرفته‌اند (جدول ۱).

برای نظام‌مند کردن پژوهش بعد از شناسایی مقاله‌های علمی-پژوهشی، برای هر کدام از آن‌ها کدگذاری انجام شد؛ بنابراین در گام اول به بررسی تنوع موضوعی

جدول ۱. تنوع موضوعی پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرها

موضوع	تعداد	نویسندگان	درصد	موضوع	تعداد	نویسندگان	درصد
زیست‌پذیری شهری	۲۳	اکبری و همکاران، ۱۳۹۶؛ سلیمانی، مقدم و همکاران، ۱۳۹۷	۷۸	زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده	۲	اکبری و همکاران، ۱۳۹۶؛ سلیمانی، مقدم و همکاران، ۱۳۹۷	۷
زیست‌پذیری کالبدی	۱	حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸	۳	زیست‌پذیری و تاب‌آوری	۱	زیاری و حسینی، ۱۳۹۵	۳
زیست‌پذیری خیابان	۱	صرافی و همکاران، ۱۳۹۸	۳	زیست‌پذیری و کیفیت زندگی	۱	بندرآباد و احمدی‌نژاد، ۱۳۹۳	۳
زیست‌پذیری و انرژی‌های نو	۱	کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۶	۳	مجموع	۳۰		۱۰۰

*- نویسنده دو مقاله در سال ۱۳۹۸ انجام داده‌است. (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

روند انتشار مقالات مورد مطالعه

درصد در سال ۱۳۹۴، ۲۷ درصد در سال ۱۳۹۵، ۲۷ درصد در سال ۱۳۹۷ و ۲۳ درصد در سال ۱۳۹۸ انجام گرفته‌است. همچنین از نظر محدوده مورد مطالعه، به ترتیب کلان‌شهر تهران ۱۵ مورد (۵۰ درصد)، اهواز ۵ مورد (۱۷ درصد)، مشهد و تبریز ۳ مورد (۱۰ درصد)، اصفهان ۲ مورد (۷ درصد) و قم ۱ مورد (۳ درصد) از این پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۲).

اولین پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای ایران از سال ۱۳۹۳ صورت گرفته‌است که روند این مقالات تا سال ۱۳۹۸ سیر صعودی داشته‌است. از دلایل این امر می‌توان نبودن رهیافت زیست‌پذیری در ادبیات شهری کشور نسبت به سایر الگوهای و پارادایم‌های شهری (از جمله کیفیت زندگی، شهر پایدار، شهر سالم، شهر خلاق و غیره) عنوان کرد. از این تعداد مقالات حدود ۶ درصد در سال ۱۳۹۳، ۷

جدول ۲. روند انتشار مقالات در مجلات مختلف

سال	تعداد	درصد	محدوده مورد مطالعه
۱۳۹۳	۲	۶	تهران
۱۳۹۴	۲	۷	قم-تهران
۱۳۹۵	۸	۲۷	تهران (۴ مورد)، مشهد (۲ مورد)، تبریز (۱ مورد)
۱۳۹۶	۳	۱۰	تهران (۱ مورد)، اصفهان (۱ مورد)، اهواز (۱ مورد)
۱۳۹۷	۸	۲۷	تهران (۴ مورد)، اهواز (۲ مورد)، مشهد (۱ مورد)، شیراز (۱ مورد)
۱۳۹۸	۷	۲۳	تهران (۲ مورد)، اهواز (۲ مورد)، تبریز (۲ مورد)، اهواز (۲ مورد)، اصفهان (۱ مورد)
جمع	۳۰	۱۰۰	تهران (۵۰ درصد)، اهواز (۱۷ درصد)، مشهد و تبریز (۱۰ درصد)، اصفهان (۷ درصد)، شیراز و قم (۳ درصد)

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

روش‌شناسی مقالات در مجلات علمی مختلف

به‌منظور کالبدشکافی پژوهش و تحلیل عناصر بنیادین ساختار روش‌شناسی آن‌ها از چارچوب ابداعی که در روش تحقیق مقاله نیز به آن اشاره شده‌بود، استفاده شد که در جدول (۳) اطلاعات آن آورده شده‌است. نتایج حاصل از فرا روش پژوهش‌های انجام‌یافته نشان می‌دهد که ۶۰ درصد از پژوهش‌ها دارای هدف بودند که بیشتر در راستای توصیف آمار پایه انجام گرفته‌اند. در ادامه، ۷۰ درصد اتکاء صرف به سؤالات و در سوی دیگر، ۹۰ درصد پژوهش‌ها فاقد فرضیه بودند. این شرایط در حالی است که سؤالات و فرضیه‌های پژوهش از مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده پژوهش‌های کیفی و کمی محسوب می‌شوند. همچنین برای تأیید یا رد این فرضیه‌هاست که پژوهش‌ها انجام می‌گیرد و حصول چنین نتایجی خود حاکی از نپرداختن طرح پژوهشگر به بنیان‌های فلسفی و رویکردهای پژوهش است.

با توجه به بررسی روش تحقیق مقالات، تمام مقالات دارای بخش روش‌شناسی تحقیق بودند که دلیل این امر ساختار مجلات بود؛ ولی بیش از ۳۰ درصد از مقاله‌ها در این بخش دچار اشکال بودند. در این امتداد، بررسی ساختار روش‌شناسی مقاله‌ها از منظر اجرا نشان داد که ۹۰ درصد مقالات از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی، ۷ درصد توصیفی-پیمایشی (آروین و

همکاران، ۱۳۹۷؛ سالاری مقدم و همکاران، ۱۳۹۸) و ۳ درصد (بندرآباد و احمدی‌نژاد، ۱۳۹۳) به آن اشاره نشده‌است.

همچنین بررسی روش‌شناسی مقاله‌ها از منظر هدف نشان داد که ۹۰ درصد آن‌ها از منظر هدف‌گذاری کاربردی هستند. راهبرد ۲۸ مقاله (۹۴ درصد) پیمایش بوده‌است. در مقابل، مقاله‌ای با راهبرد کیفی (توصیفی محض) و با جهت‌گیری توسعه‌ای در رابطه با کلان‌شهرها صورت نگرفته‌بود.

رویکرد هر پژوهش درحقیقت منطق پایه از انجام پژوهش را تبیین می‌کنند و ازجمله مهم‌ترین دسته‌بندی پژوهش‌ها رویکرد (کمی، کیفی و آمیخته) آن‌هاست. ۵۷ درصد از مقالات مورد مطالعه، رویکرد آمیخته را برای انجام پژوهش انتخاب کرده‌بودند.

با توجه به اینکه زیست‌پذیری دارای مفهومی چندبُعدی و پیچیده است و از آنجاکه روش‌های تحقیق کمی و کیفی به‌تنهایی نمی‌توانند پیچیدگی‌های مسائل و عناصر تشکیل‌دهنده قابلیت زیست یک مکان را مورد بررسی قرار بدهند، ترکیب این روش‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌است. در این بازه زمانی، استفاده از روش‌های تحقیق آمیخته نیز گسترش یافته‌است. در مقابل، ۴۳ درصد از مقالات رویکرد کمی به پژوهش و میدان عمل را تنظیم کرده‌بودند: موسوی نور و همکاران، ۱۳۹۵؛ زیاری و حسینی، ۱۳۹۵؛ رشیدی

مرور ادبیات شاخص‌های زیست‌پذیری و جمع‌بندی از آن‌ها نشان می‌دهد، سه گروه اصلی شاخص که مورد استفاده اکثر محققان قرار گرفته‌اند، عبارت‌اند از: شاخص‌های عینی^۱، شاخص‌های ذهنی^۲، و شاخص‌های رفتاری^۳. در همین رابطه کندوکاو مقالات نشان داد، ۱۰ درصد این پژوهش‌ها اقدام به دسته‌بندی (عینی و ذهنی) شاخص‌های زیست‌پذیری پرداخته‌اند؛ از جمله: بندرآباد و احمدی‌نژاد؛ قنبری و همکاران، ۱۳۹۵؛ ۱۳۹۳ و قنبری و همکاران، ۱۳۹۷. حدود ۹۰ درصد مقالات بدون این دسته‌بندی هستند که بیشتر، شاخص‌های ذهنی را مورد بررسی قرار داده‌اند که یکی از نقاط ضعف این پژوهش‌ها است (جدول ۳).

ابراهیم حساری، ۱۳۹۵؛ کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۶؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۷؛ اکبری و همکاران، ۱۳۹۷؛ آروین و همکاران، ۱۳۹۷؛ قنبری و همکاران، ۱۳۹۷. در زمینه روش‌های گردآوری اطلاعات، ۹۵ درصد از مقالات مورد بررسی به‌صورت ترکیبی از روش‌های اسنادی و میدانی (مشاهده، پرسشنامه و مصاحبه) استفاده کرده‌اند. در زمینه گردآوری اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، از روش‌های کتابخانه‌ای و برای جمع‌آوری اطلاعات در جهت رسیدن به هدف پژوهش، پاسخ به سؤالات و تأیید یا رد فرضیه‌های پژوهش، از روش میدانی استفاده شده است. در این بین پرسشنامه به‌عنوان یکی از متداول‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این مقالات بود (جدول ۳).

جدول ۳. نتایج بخش روش‌شناسی مقاله‌های زیست‌پذیری

طبقه‌بندی موضوعی	روش‌شناسی	تعداد	درصد	طبقه‌بندی موضوعی	روش‌شناسی	تعداد	درصد	
اهداف پژوهش	دارد	۱۸	۶۰	سؤالات پژوهش	دارد	۲۱	۷۰	
	ندارد	۱۲	۴۰		ندارد	۹	۳۰	
	فرضیه پژوهش	دارد	۳		۱۰	ندارد	۲۷	۹۰
		ندارد	۲۷		۹۰	روش تحقیق از منظر اجرا	توصیفی - تحلیلی	۲۷
روش تحقیق از منظر هدف	توصیفی - پیمایشی	۲	۷	توصیفی - پیمایشی	۲		۷	
	کاربردی	۲۸	۹۰	ندارد	۱		۳	
	اکتشافی	۲	۷	دسته‌بندی شاخص‌ها	عینی	۳	۱۰	
ندارد	۱	۳	ذهنی		۲۷	۹۰		
ندارد	۱	۳	کلی					

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

1. Objective indicators
2. Subjective indicators
3. Behavioral indicators

درصد، دلفی ۱۱ درصد (علی‌اکبری و اکبری، ۱۳۹۵؛ ویسی‌ناب و همکاران، ۱۳۹۸) و اشباع نظری (صرافی و همکاران، ۱۳۹۸) ۴ درصد است. حدود ۷۳ درصد از مقاله‌ها دارای روش نمونه‌گیری بودند. از بین شیوه‌های نمونه‌گیری، ۸۱ درصد از مقالات دارای شیوه نمونه‌گیری احتمالی (۶۲ درصد تصادفی ساده و ۱۹ درصد خوشه‌ای) و ۱۹ درصد به صورت غیراحتمالی (۱۳ درصد هدفمند و ۶ درصد گلوله‌برفی) بوده است (جدول ۴).

نتایج بررسی مقالات نشان داد که ۹۷ درصد از مقالات دارای جامعه آماری و ۳ درصد (سارلاری‌مقدم و همکاران، ۱۳۹۸) فاقد آن بودند. نمونه آماری غالب در این مقالات به ترتیب برای ساکنان، مدیران و کارشناسان شهری تعمیم داده شده است. ۹۰ درصد از مقالات دارای حجم نمونه یا تعداد آزمودنی‌هایی که بایستی در مطالعه شرکت کنند است که تمام این مقالات به صورت روابط، اقدام به تعیین حجم نمونه کردند که در این بین سهم فرمول شارل کوکران ۸۵

جدول ۴. نتایج بخش روش‌شناسی مقاله‌های زیست‌پذیری

طبقه‌بندی موضوعی	روش‌شناسی	تعداد	درصد	طبقه‌بندی موضوعی	روش‌شناسی	تعداد	درصد
جامعه آماری	دارد	۲۹	۹۷	روش تعیین	شکلی/صوری	۱۹	۸۶
	ندارد	۱	۳		محتوایی	۳	۱۴
حجم نمونه	دارد	۲۷	۹۰	روایی ابزار	سازه	-	۰
	ندارد	۳	۱۰		پیش‌بینی	-	۰
روش تعیین حجم نمونه	فرمولی	۲۷	۱۰۰	پایایی	دارد	۲۱	۷۰
	جدولی	-	۰		ندارد	۹	۳۰
	الگوبرداری	-	۰		آلفای کرونباخ	۱۸	۸۶
روش محاسبه حجم نمونه	الزامات آماری	-	۰	روش تعیین پایایی ابزار	دو نیم‌سازی	-	-
	کوکران	۲۳	۸۵		تکرار	۳	۱۴
	دلفی	۳	۱۱		آزمون همسان	-	-
روش نمونه‌گیری	اشباع نظری	۱	۴	ضریب آلفای کرونباخ	بالای ۰/۹	۳	۱۶
	دارد	۲۲	۷۳		بالای ۰/۸	۹	۴۷
	ندارد	۸	۲۷		بالای ۰/۷	۷	۳۷
شیوه‌های نمونه‌گیری	احتمالی	تصادفی ساده	۱۰	آزمون آماری	دارد	۲۱	۷۰
		خوشه‌ای	۳		ندارد	۹	۳۰
	غیراحتمالی	هدفمند	۲	فنون کمی	دارد	۱۵	۵۰
		گلوله‌برفی	۱		ندارد	۱۵	۵۰
روایی	دارد	۲۲	منابع	فارسی	۳۲۶	۵۳	
	ندارد	۸		لاتین	۲۸۵	۴۷	

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

روش تعیین روایی سنجه ۸۶ درصد از مقالات به صورت شکلی/صوری است و در این بین ۱۴ درصد از آن‌ها به صورت محتوایی بوده که بیشتر به کمک متخصصان و خبرگان در این زمینه مشخص شده است. ۷۰ درصد مقالات دارای پایایی و در مقابل ۳۰ درصد فاقد پایایی بودند (ایراندوست و همکاران، ۱۳۹۴؛ قنبری و

بررسی روایی و پایایی پژوهش‌ها، نشان می‌دهد ۷۳ درصد از مقاله‌ها دارای روایی از جمله: ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۴؛ مهره‌کش و همکاران، ۱۳۹۸؛ اکبری و همکاران، ۱۳۹۷ و ۲۷ درصد از پژوهش‌ها از جمله: قنبری و همکاران، ۱۳۹۵؛ آروین و همکاران، ۱۳۹۷؛ سالاری‌مقدم و همکاران، ۱۳۹۸، فاقد آن بودند که

آماري پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور، از ۳۰ مقاله مورد بررسی ۷۰ درصد آن‌ها دارای آزمون‌های آماری بودند که این امر نشان از سهم بیشتر روش‌شناسی کمی (آمار استنباطی) بر مقالات است. در بین آزمون‌های آماری به کارگرفته، چیرگی آزمون تی تک‌نمونه‌ای (۳۴) به‌خوبی مشخص است (جدول ۵).

همکاران، ۱۳۹۵؛ ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ خزاعی‌نژاد، ۱۳۹۶) که در بین ۸۶ درصد مقالات از روش آلفای کرونباخ و ۱۴ درصد از مقالات از روش تکرار یا آزمون مجدد برای تعیین پایایی سنج استفاده کردند. در این بین ضریب آلفای کرونباخ ۱۶ درصد از مقاله‌های بالای (۰/۹)، ۴۷ درصد بالای (۰/۸) و ۳۷ درصد بالای (۰/۷) است. با توجه به بررسی آزمون‌های

جدول ۵. وضعیت آزمون‌های کاربردی در مقالات

ردیف	آزمون	تعداد	درصد	ردیف	آزمون	تعداد	درصد
۱	تی تک‌نمونه‌ای	۱۳	۳۴	۸	همبستگی اسپیرمن	۱	۳
۲	رگرسیون چندگانه	۲	۵	۹	ضریب همبستگی کرامر و فی	۱	۳
۳	آزمون فریدمن	۲	۵	۱۰	آزمون فیشر	۱	۳
۴	همبستگی پیرسون	۴	۱۰	۱۱	تحلیل عاملی	۱	۳
۵	کروسکال والیس	۲	۵	۱۲	معادلات ساختاری	۱	۳
۶	واریانس	۵	۱۳	۱۳	تحلیل مسیر	۳	۸
۷	آزمون تعقیبی (توکی)	۳	۸	جمع	-	۳۹	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

روش‌ها و تکنیک‌های تحقیق در عملیات نرم هستند. حدود ۵۰ درصد از این فنون به‌کاررفته جزو روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (MCDM)، ۲۵ درصد روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی و ۲۵ درصد از آن‌ها روش‌های تحلیلی نوین است. در مجموع ۲۷ بار از این فنون در مقالات استفاده شده‌است که سهم مدل آنتروپی شانون با ۳۳ درصد بیشتر از سایر روش‌ها است.

نتایج جدول شماره (۶) نشان می‌دهد، ۵۰ درصد از مقالات مورد مطالعه دارای فنون کمی و ۵۰ درصد فاقد آن بودند. ۷۵ درصد از این فنون به‌کاررفته (آنتروپی شانون، ویکور، تاپسیس، تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، ANP، AHP فازی، Topsis فازی) جزو روش‌ها و تکنیک‌های تحقیق در عملیات سخت و در مقابل ۲۵ درصد از این فنون (تحلیل ساختاری-تفسیری (ISM) و تحلیل میک‌مک (Mic Mac))، جزو

جدول ۶. وضعیت فنون‌های کاربردی در مقالات

فنون کمی	تعداد	درصد	فنون کمی	تعداد	درصد
مدل آنتروپی شانون	۹	۳۳	مدل ای‌اچ‌پی فازی	۱	۴
مدل ویکور	۵	۱۸	مدل تاپسیس فازی	۱	۴
مدل تاپسیس	۳	۱۱	تحلیل ساختاری-تفسیری	۳	۱۱
تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)	۱	۴	تحلیل میک‌مک	۳	۱۱
مدل ANP	۱	۴	مجموع	۲۷	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

توجه به رویکرد بیشتر مقاله‌ها (۴۳ درصد)، این مورد کاملاً قابل‌پیش‌بینی است؛ چراکه این امر، غلبه ابزار پرسشنامه در زمینه گردآوری داده‌ها به صورت میدانی است (جدول ۷).

۲۳ مقاله (۷۷ درصد) برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از نرم‌افزار استفاده کردند که در این زمینه تنوع ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات در جهت غنای پژوهش‌های زیست‌پذیری کمتر است. در این بین سهم نرم‌افزار SPSS با ۵۷ درصد بیشتر از سایر است که با

جدول ۷. وضعیت نرم‌افزارهای کاربردی در مقالات

ردیف	طبقه‌بندی موضوعی	روش‌شناسی	تعداد	درصد
۱	نرم‌افزار	دارد	۲۳	۷۷
		ندارد	۷	۲۳
۲	نرم‌افزارهای کاربردی	spss	۲۰	۵۷
		Arc gis	۱۱	۳۱
		اکسل	۳	۹
		لیزرل	۱	۳

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

دقیق‌تر منابع، ۴۴ درصد از مقالات بین ۱۰ تا ۲۰ منبع داشته‌اند. یک مقاله (خزاعی‌نژاد، ۱۳۹۷) فاقد منبع لاتین بود (جدول ۸).

بررسی تنوع و تعداد منابع مقاله‌ها نشان داد که در مجموع، ۹۸۷ منبع (فارسی و لاتین) استفاده شده است که سهم منابع فارسی ۴۹ درصد (۴۸۰ منبع) و منابع انگلیسی، ۵۱ درصد است. با بررسی

جدول ۸. وضعیت منابع مقالات

منابع	کمتر از ۱۰	بین ۱۰ تا ۲۰	بین ۲۰ تا ۳۰	بین ۳۰ تا ۴۰	بیش از ۴۰	مجموع	درصد
فارسی	۵	۱۶	۶	۱	-	۲۸	۴۷
لاتین	۱۰	۱۰	۸	۲	۱	۳۱	۵۳
مجموع	۱۵	۲۶	۱۴	۳	۱	-	۱۰۰
درصد	۲۵	۴۴	۲۴	۵	۲	۱۰۰	

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

نتیجه‌گیری

ضروری است، در موارد زیر قابل جمع‌بندی است: با وجود افزایش پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور در سال‌های اخیر تا سال ۱۳۹۳ مقاله علمی در این خصوص انجام نگرفته است. از این بازه زمانی تا سال ۱۳۹۸ هر چند تعداد پژوهش‌ها روند صعودی داشته است؛ اما با توجه به اینکه کلان‌شهرهای کشور گریبان‌گیر مسائل و چالش‌های متعدد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و مدیریتی هستند،

این مقاله با هدف آسیب‌شناسی فراروش پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس ۸ کلان‌شهر (تهران، مشهد، اصفهان، کرج، شیراز، تبریز، اهواز و قم) رسمی کشور ایران انجام گرفت. در این راستا، کاستی‌ها و اشکالات عمده در بخش روش‌شناسی مقاله‌های علمی موجود شناسایی شد و آنچه فهم آن بر پایه یافته‌های این مقاله به‌عنوان راهنمای پژوهش‌های آتی در این زمینه

نگرفته بود. بیش از ۵۷ درصد از مقالات مورد مطالعه، رویکرد آمیخته را برای انجام پژوهش انتخاب کرده بودند. این پژوهش‌های ترکیبی با اتکاء فلسفی و فکری به پارادایم پراگماتیسم بر ترکیب دو روش‌شناسی کمی و کیفی (آمیخته) در همه مراحل پژوهش تأکید داشته و از تقابل سنتی روش‌شناختی کمی - کیفی اجتناب کرده بودند. همچنین برای این روش نیز فرایند دقیقی در بیشتر مقاله‌ها تبیین نشده است. در مقابل، ۴۳ درصد از مقالات رویکرد کمی به پژوهش و میدان عمل تنظیم کرده بودند که اکثر این پژوهش‌ها نه تنها اصول و منطق پارادایمی را دنبال نکرده‌اند، بلکه عمدتاً در قالب کلیشه‌های کمی و آماری خلاصه شده‌اند. موضوع‌ها، روش‌ها، نظریه‌ها و آماره‌ها، تکراری بوده که نتایج بدیهی عامیانه را به همراه داشته است. این نتایج گویای عدم تنوع در روش‌های تحقیق در پژوهش‌های زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور است؛ زیرا تنوع روش‌ها در این پژوهش‌ها بسیار مهم است، برای اینکه پدیده زیست‌پذیری و خود کلان‌شهرها امروزه دارای سیستمی چندبُعدی و پیچیده هستند و با توجه به پیچیدگی مسائل شهری، هر یک از سؤالات تحقیق و روش‌های تحقیق، نمی‌توانند پدیده خاصی را به‌طور کامل توصیف و تبیین کنند.

۱۰ درصد از مقالات مورد بررسی اقدام به دسته‌بندی (عینی و ذهنی) شاخص‌های زیست‌پذیری کرده بودند و ۹۰ درصد مقالات بدون این دسته‌بندی هستند که دچار ضعف شدیدی در این بخش بودند که نیاز به دقت بسیار بالا در پژوهش‌های آتی دارد.

۲۷ و ۳۰ درصد از مقاله‌ها به ترتیب فاقد روایی و پایایی بودند که یکی از ضعف‌های دیگر این پژوهش‌ها محسوب می‌شود. ۵۰ درصد مقالات مورد مطالعه دارای فنون کمی پرکاربرد و ۵۰ درصد فاقد آن بودند. ۷۵ درصد از مقالات به صورت کلیشه‌ای از مدل‌های

تعداد و تنوع این مقالات کمتر است و این واقعیت بیانگر ضرورت و نیاز به تلاش بیشتر پژوهشگران شهری در این حوزه است.

نتایج حاصل از فراورش پژوهش‌های انجام‌یافته در این نوشتار نشان داد که ۶۰ درصد از پژوهش‌ها دارای هدف که بیشتر در راستای توصیف آمار پایه انجام گرفته بودند، ۷۰ درصد از آن‌ها اتکاء صرف به سؤالات و در سوی دیگر، ۹۰ درصد از پژوهش‌ها فاقد فرضیه بودند که این به تنهایی یک نقطه ضعف اساسی به‌شمار می‌رود. حصول چنین نتایجی خود حاکی از نپرداختن طرح پژوهشگر به بنیان‌های فلسفی و رویکردهای پژوهش است که ضروری است در پژوهش‌های آتی با دقت بسیار بالا مورد توجه قرار بگیرد.

نتایج بررسی روش تحقیق مقالات نشانگر آن بود که تمام پژوهش‌ها دارای بخش روش‌شناسی تحقیق بودند که دلیل این امر بیشتر ساختار و قالب مجلات علمی است. در سوی دیگر، بیش از ۳۰ درصد در این بخش دچار اشکال بودند که از دیگر ضعف‌های این پژوهش‌ها محسوب می‌شود. نتایج روش‌شناسی مقاله‌ها از منظر هدف نشان داد که ۹۰ درصد آن‌ها کاربردی هستند که بیشتر در جهت تعدیل سیاست‌های شهری و اجرایی به کار گرفته شده‌اند. در مقابل مقالاتی کیفی، که با هدف عمق‌بخشی به مبانی نظری و شاخص‌شناسی زیست‌پذیری با شرایط بومی کلان‌شهرها انجام نگرفته است که خلأ این چنین پژوهش‌ها در راستای پیشبرد قابلیت زیست‌پذیری هر یک از کلان‌شهرها احساس می‌شود. در پژوهش‌های مورد بررسی، اغلب بین راهبرد پژوهش و روش‌های جمع‌آوری، تقلیل و تحلیل داده‌ها تمایز مشخصی صورت نگرفته و حتی گاهی یکسان فرض شده بودند.

راهبرد ۹۴ درصد از پژوهش‌ها، پیمایش بود و در مقابل، مقاله‌ای با راهبرد کیفی (توصیفی محض) و با جهت‌گیری توسعه‌ای در رابطه با کلان‌شهرها صورت

پژوهشی در تعیین روش و راهبرد پژوهش، روایی و پایایی، به‌منظور افزایش اعتبار و قابلیت اعتماد به پژوهش انجام‌شده؛

– تدوین دقیق و اصولی اهداف، پرسش‌ها یا فرضیه‌های پژوهش متناسب با رویکرد انتخابی پژوهشگر؛

اختصاص سهمیه یا شماره‌های خاص مجله‌های علمی موجود جغرافیایی و شهری به موضوع

منابع

ابراهیم‌زاده، عیسی؛ بریمانی، فرامرز؛ نصیری، یوسف (۱۳۸۳). حاشیه‌نشینی: ناهنجاری‌های شهری و راهکارهای تعدیل آن، موردشناسی: کریم‌آباد زاهدان، فصل‌نامه جغرافیا و توسعه (دانشگاه سیستان و بلوچستان)، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۴۳-۱۲۱.

http://gdij.usb.ac.ir/article_3833.html

اجزاءشکوهی، محمد؛ جوهری، لیلا. (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در شهر مشهد از دیدگاه شهروندان (مورد مطالعه: محله هاشمیه و محله سعادت‌آباد)، فصلنامه مطالعات ساختارها و کارکردهای شهری (دانشگاه مازندران)، دوره ۲، شماره ۵، صص ۱۶۴-۱۴۵.

http://shahr.journals.umz.ac.ir/article_899.html

افشارکهن، جواد؛ بلالی، اسماعیل؛ قدسی، علی. (۱۳۹۱). بررسی ابعاد اجتماعی مسئله کنترل ترافیک شهری؛ مورد مطالعه: مشهد، فصلنامه مطالعات شهری (دانشگاه کردستان)، دوره ۲، شماره ۴، صص ۹۰-۵۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=183275>

اکبری، مجید؛ بوستان احمدی، وحید؛ موسوی، سید چمران؛ حاجی پور، نازنین. (۱۳۹۷). ارزیابی وضعیت زیست‌پذیری مناطق کلان‌شهر شیراز از منظر شهروندان، فصلنامه رفاه و توسعه اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبایی)، دوره ۱۰، شماره ۳۷، ۱۵۴-۱۲۴.

http://qjds.atu.ac.ir/article_9899.html

اکبری، نعمت‌الله؛ مویدفر، روزیتا؛ میرزایی خوندایی، فرزانه (۱۳۹۶). تحلیل زیست‌پذیری در بافت فرسوده شهر اصفهان با

تصمیم‌گیری پرکاربرد و کلیشه‌ای در مقالات استفاده کرده‌بودند. در این بین فقط ۲۵ درصد از مقالات از روش‌های تحلیلی نوین استفاده کرده‌بودند که به خلق یا مدل‌سازی ختم شدند؛ بنابراین، خلق مدل‌های جدید رویداد بسیار خوبی بوده و نشان‌دهنده حرکت رو به جلو در این حوزه است. البته آزمون و توسعه مدل‌های خلق‌شده نیز نباید از یاد برود؛ چراکه فقط خلق مدل بدون نقد آن باعث کاهش اعتبار یافته‌های مطالعات زیست‌پذیری خواهد شد. همچنین عامل دیگری که می‌تواند در این زمینه دخیل باشد، ناآشنایی داوران مجلات با تمام روش‌ها و عدم‌استقبال از مدل‌های بروز علمی باشد که این محدودیت باعث شده است تا پژوهشگران کم‌تر به سمت استفاده و کاربرد روش‌ها و فنون جدید بروند؛ بنابراین ضروری است که مجلات علمی مقالات با مدل‌ها و روش‌های بروز را در اولویت داوری و پذیرش مقالات در نظر بگیرند.

۷۷ درصد از مقاله‌ها برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از نرم‌افزار استفاده کرده‌بودند که در این زمینه تنوع ابزار گردآوری در جهت غنای پژوهش‌های زیست‌پذیری کمتر بود. بررسی تنوع و تعداد منابع مقاله‌ها نشان داد که در مجموع ۹۸۷ منبع (فارسی و لاتین) استفاده شده است که بیشتر منابع در بخش فارسی مورد استفاده دست اول نبودند که عدم‌همانندجویی مقالات در این زمینه باعث شده است که منابع مورد استفاده بیشتر تکراری باشند؛ بنابراین، در این بخش نیز نقطه ضعف وجود دارد. با توجه به یافته‌ها و نتایج در جهت افزایش تحقیق و پژوهش در حوزه زیست‌پذیری در مقیاس کلان‌شهرهای کشور، پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

– ایجاد مجله‌ای علمی-پژوهشی در حوزه‌های تخصصی مسائل و چالش‌های کلان‌شهرهای کشور؛
– توجه اساسی به مبانی فلسفی و رویکردهای

کلان شهر اهواز. برنامه ریزی توسعه کالبدی (دانشگاه پیام نور)، دوره ۱۶، شماره ۱۳، صص ۲۳-۱۱.

http://psp.journals.pnu.ac.ir/article_5828.html

حیدری، تقی؛ شمعی، علی؛ ساسان پور، فرزانه؛ سلیمانی، محمد؛ احدنژاد، محسن. (۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر زیست پذیری بافت های فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر زنجان)، نشریه فضایی جغرافیایی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر)، سال ۱۷، شماره ۵۹، صص ۱-۲۵.

http://geographical-space.iau-ahar.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-1487-1&slc_lang=fa&sid=fa

خزاعی نژاد، فروغ. (۱۳۹۷). تحلیلی بر عوامل و فرایندهای کلان اقتصادی، زیست محیطی و مدیریتی مؤثر بر زیست پذیری شهری مورد پژوهش: محله های منطقه ۱۲ شهر تهران، فصلنامه جغرافیا (موسسه آموزش عالی قشم)، دوره ۹، شماره ۱، صص ۲۶۴-۲۴۵.

http://www.jgeogeshm.ir/article_83997.html

خزاعی نژاد، فروغ؛ سلیمانی مهرنجانی، محمد؛ زنگانه، احمد. (۱۳۹۷). ارزیابی زیست پذیری محله های منطقه ۱۲ شهر تهران، فصلنامه جغرافیا و توسعه شهری (دانشگاه فردوسی مشهد)، سال ۵، شماره ۱، صص ۷۰-۴۵.

<https://jgusd.um.ac.ir/article/view/65128>

خفائی زاده، مریم؛ ایلانلو، مریم. (۱۳۹۸). بررسی مؤلفه های زیست پذیری شهرها با استفاده از مدل سلسله مراتبی (AHP): منطقه مورد مطالعه: بندر امام خمینی (ره)، فصلنامه جغرافیا (موسسه آموزش عالی قشم)، سال ۹، شماره ۲، صص ۲۳۸-۲۲۳.

http://www.jgeogeshm.ir/article_89036.html

رخشانی نسب، حمیدرضا؛ نیری، ناصر. (۱۳۹۵). ارزیابی وضعیت شاخص های زیست پذیری شهری از دیدگاه شهروندان (موردشناسی: مناطق پنجگانه شهر زاهدان)، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای (دانشگاه سیستان و بلوچستان)، دوره ۸، شماره ۲۷، صص ۷۴-۵۵.

http://gaij.usb.ac.ir/article_4090.html

رشیدی ابراهیم حصار، اصغر؛ موحد، علی؛ تولایی، سیمین؛ موسوی، میرنجف. (۱۳۹۵). تحلیل فضایی منطقه کلان شهری تبریز با رویکرد زیست پذیری، فصلنامه فضایی

تأکید بر استراتژی توسعه شهری، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری (انجمن علمی اقتصاد شهری ایران)، سال ۶، شماره ۱، صص ۵۰-۳۳.

<http://iueam.ir/article-1-850-fa.html&sw=%D8%B2%DB%8C%D8%B3%D8%AA>

ایراندوست، کیومرث؛ عیسی لو، علی اصغر؛ شاه مرادی، بهزاد. (۱۳۹۴). شاخص زیست پذیری در محیط های شهری (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر مقدی قم)، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری (انجمن علمی اقتصاد شهری ایران)، سال ۴، شماره ۱۳، صص ۱۱۸-۱۰۱.

<http://iueam.ir/article-1-318-fa.html&sw=%D8%B2%DB%8C%D8%B3%D8%AA>

آروین، محمود؛ فرهادی خواه، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ منیری، الیاس. (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص های زیست پذیری شهری براساس ادراک ساکنان (نمونه موردی: شهر اهواز)، مجله دانش شهرسازی (دانشگاه گیلان)، سال ۲، شماره ۲، صص ۱۷-۱.

https://upk.guilan.ac.ir/article_3095.html

بندرآباد، علیرضا؛ احمدی نژاد، لیلا. (۱۳۹۳). ارزیابی شاخص های کیفیت زندگی با تأکید بر اصول شهر زیست پذیر در منطقه ۲۲ تهران، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری (دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت)، سال ۵، شماره ۱۶، صص ۷۴-۵۵.

http://jupm.miau.ac.ir/article_398.html

پریزادی، طاهر؛ بیگدلی، لیلا. (۱۳۹۵). سنجش زیست پذیری محلات منطقه ۱۷ شهرداری تهران، فصلنامه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی (دانشگاه خوارزمی)، سال ۳، شماره ۱، صص ۹۰-۶۵.

https://jsaeh.khu.ac.ir/browse.php?a_id=2545&sid=1&slc_lang=fa

حاتمی نژاد، حسین؛ رضوانی، محمدرضا؛ خسروی کردستانی، فریبا. (۱۳۹۳). سنجش میزان زیست پذیری منطقه ۲ سنج، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی (دانشگاه خوارزمی)، سال ۱، شماره ۴، صص ۳۷-۲۳.

https://iranjournals.nlai.ir/1835/article_458317.html

حاتمی نژاد، حسین؛ مدانلو جویباری، مسعود؛ اخوان حیدری، کوروش. (۱۳۹۸). تحلیل فضایی زیست پذیری کالبدی

جغرافیایی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر)، سال ۱۶، شماره ۵۴، صص ۱۷۶-۱۵۵.

<http://geographical-space.iau-ahar.ac.ir/article-1-2541-fa.html>

رهنما، محمدرحیم؛ قنبری، محمد؛ محمدی حمیدی، سمیه؛ حسینی، سید مصطفی. (۱۳۹۸). ارزیابی و سنجش زیست‌پذیری شهری در کلان‌شهر اهواز، فصلنامه شهر پایدار (انجمن جغرافیا و برنامه ریزی شهری ایران)، سال ۲، شماره ۲، صص ۱۷-۱.

http://www.jsocity.ir/article_95640.html

زیاری، کرامت‌اله؛ حسینی، سید مصطفی. (۱۳۹۵). ارزیابی ارتباط بین زیست‌پذیری و تاب‌آوری در محلات کلان‌شهر مشهد، پژوهشنامه خراسان بزرگ (دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه السلام)، سال ۷، شماره ۲۳، صص ۲۵-۱۱.

<http://jgk.imamreza.ac.ir/index.php/jgk/article/view/307>

ساسان‌پور، فرزانه؛ موحد، علی؛ لطیفی، امید. (۱۳۹۶). تحلیل قابلیت زیست‌پذیری در مناطق کلان‌شهر اهواز، فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری (دانشگاه مازندران)، دوره ۴، شماره ۱ (پیاپی ۱۰)، صص ۱۶۱-۱۴۱.

http://shahr.journals.umz.ac.ir/article_2087.html

ساسان‌پور، فرزانه؛ تولایی، سیمین؛ جعفری اسدآبادی، حمزه. (۱۳۹۳). قابلیت زیست‌پذیری شهرها در راستای توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: کلان‌شهر تهران). فصلنامه بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران (دکتر حسن کامران)، سال ۱۲، شماره ۴۲، صص ۷۴-۵۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=234774>

ساسان‌پور، فرزانه؛ تولایی، سیمین؛ جعفری اسدآبادی، حمزه. (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری شهری در مناطق بیست‌و دوگانه کلان‌شهر تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای (دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت)، سال ۵، شماره ۱۸، صص ۲۷-۴۲.

http://jzpm.miau.ac.ir/article_766.html

سالاری مقدم، زهرا؛ زیاری، کرامت‌اله؛ حاتمی‌نژاد، حسین. (۱۳۹۸). سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری محلات شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۵ کلان‌شهر تهران). فصلنامه شهر پایدار (انجمن جغرافیا و برنامه ریزی شهری ایران)، سال ۲،

شماره ۳، صص ۵۸-۴۱.

http://www.jsocity.ir/article_100264.html

سلیمانی مقدم، قندهاری، محمد؛ پیری، فاطمه. (۱۳۹۷). تحلیل زیست‌پذیری و سرزندگی بافت‌های فرسوده (مطالعه موردی: محله عامری شهر اهواز)، فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری (دانشگاه مازندران)، سال ۵، شماره ۱۷، صص ۹۴-۱۱۴.

http://shahr.journals.umz.ac.ir/article_2112.html

شماعی، علی؛ بیگدلی، لیلیا. (۱۳۹۵). ابعاد زیست‌پذیری در منطقه ۱۷ تهران، فصلنامه جغرافیا (موسسه آموزش عالی قشم)، سال ۱۴، شماره ۵۰، صص ۱۹۱-۱۷۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=279554>

شماعی، علی؛ ساسان‌پور، فرزانه؛ سلیمانی، محمد؛ احدنژاد، محسن؛ حیدری، تقی. (۱۳۹۵). تحلیل زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهر (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر زنجان). مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی (دانشگاه تهران)، دوره ۴۸، شماره ۴، صص ۷۹۹-۷۸۳.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_53481.html

صادقی، امیر؛ مشکی اصفهانی، اصغر؛ کرد نائج، اسداله؛ خداداد حسینی، سید حمید. (۱۳۹۴). فرا روش پژوهش‌های مدیریت اسلامی در ایران (مورد مطالعه: مقاله‌های علمی-پژوهشی ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۴)، فصلنامه مدیریت اسلامی، سال ۳۳، شماره ۴، صص ۱۳۱-۱۰۱.

https://journals.ihu.ac.ir/article_201838.html

صرافی، مظفر؛ رضویان، محمدتقی؛ طالبیان، محمدحسین؛ اکبری، محمدرضا. (۱۳۹۸). سنجش و ارزیابی وضعیت مؤلفه‌های زیست‌پذیری خیابان از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: خیابان ولیعصر تهران)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار)، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۴۳۰-۴۱۵.

http://geography.journals.iau-garmsar.ac.ir/article_665994.html

علی‌اکبری، اسماعیل؛ اکبری، مجید. (۱۳۹۶). مدل‌سازی ساختاری تفسیری عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری کلان‌شهر تهران، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا (دانشگاه تربیت مدرس)، سال ۲۱، شماره ۱، صص ۳۱-۱.

<https://hsmssp.modares.ac.ir/article-21-3785-fa.html>

موسوی نور، سیدعلی؛ وارثی، حمید؛ محمدی، جمال. (۱۳۹۵). ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های زیست‌پذیری کلان‌شهر تهران. فصلنامه جغرافیا (دکتر حسن کامران)، سال ۱۴، شماره ۵۱، صص ۲۳۷-۲۵۸.

https://iranjournals.nlai.ir/2350/article_564645.html

موسوی نور، سیدعلی؛ وارثی، حمید؛ محمدی، جمال. (۱۳۹۷). کاربرد مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره در سنجش زیست‌پذیری مناطق کلان‌شهر تهران. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای (دانشگاه فردوسی مشهد)، سال ۱۶، شماره ۱، صص ۲۴۳-۲۶۹.

<https://jgrd.um.ac.ir/article/view/72686>

مه‌ره‌کش، ریحانه؛ صابری، حمید؛ مؤمنی، مهدی؛ اذانی، مهری. (۱۳۹۸). تبیین عوامل مؤثر کالبدی بر میزان زیست‌پذیری مناطق شهری (مطالعه موردی: مناطق شهر اصفهان). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری (دانشگاه تهران)، دوره ۷، شماره ۲، صص ۴۲۹-۴۱۱.

https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_73012.html

ویسی‌ناب، برهان؛ بابایی‌اقدام، فریدون؛ قربانی، رسول. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار بر زیست‌پذیری شهری (مورد مطالعه: کلان‌شهر تبریز)، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری (انجمن علمی اقتصاد شهری ایران)، سال ۷، شماره ۲۷، صص ۳۱-۴۵.

<http://iueam.ir/article-1-1244-fa.html&sw=%D8%B2%DB%8C%D8%B3%D8%AA%E2%80%8C%D9%BE%D8%B0%DB%8C%D8%B1%DB%8C>

ویسی‌ناب، برهان؛ بابایی‌اقدام، فریدون؛ قربانی، رسول. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مرتبط با بُعد اقتصادی زیست‌پذیری شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری (دانشگاه تهران)، سال ۷، شماره ۱، صص ۱۴۹-۱۲۷.

https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_72404.html

Ali Akbari, S., & Akbari, M. (2017). Interpretive-Structural Modeling of the Factors that Affect the Viability of Tehran Metropolis. The Journal of Spatial Planning; 21 (1), 1-31.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275117315032>

غفاریان بهرمان، محمد؛ پریزادی، طاهر؛ شماعی، علی؛ خطیبی‌زاده، محمدرضا؛ شهسوار، امین. (۱۳۹۵). تحلیل فضایی زیست‌پذیری محلات شهری (مورد مطالعه: منطقه ۱۸ تهران)، پژوهش‌های محیط زیست (انجمن ارزیابی محیط زیست ایران)، سال ۷، شماره ۱۴، صص ۴۵-۵۸.

http://www.iraneiap.ir/article_45237.html

قنبری، محمد؛ اجزاء شکوهی، محمد؛ رهنما، محمدرحیم؛ خوارزمی، امیدعلی. (۱۳۹۷). زیست‌پذیری کلان‌شهر مشهد براساس شاخص سلامت، مجله دانشگاه علوم پزشکی گرگان (دانشگاه علوم پزشکی گرگان)، سال ۲۰، شماره ۴، صص ۹۷-۱۰۷.

<http://goums.ac.ir/journal/article-1-3470-fa.html>

قنبری، محمد؛ اجزاء شکوهی، محمد؛ رهنما، محمدرحیم؛ خوارزمی، امیدعلی. (۱۳۹۵). تحلیلی بر زیست‌پذیری شهری با تأکید بر شاخص امنیت و پایداری (مطالعه موردی: کلان‌شهر مشهد). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای سیاسی (دانشگاه فردوسی مشهد)، سال ۱، شماره ۳، صص ۱۵۴-۱۲۹.

<https://pg.um.ac.ir/index.php/pg/article/view/58581>

کاظمیان، غلامرضا؛ رسولی، افشین؛ خزایی، محمدمهدی. (۱۳۹۶). جایگاه انرژی‌های نو و تجدیدپذیر در زیست‌پذیرانه کردن شهرها (مطالعه موردی: شهر تهران)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری (دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت)، سال ۸، شماره ۲۹، صص ۹۹-۱۱۸.

http://jupm.miau.ac.ir/article_2356.html

لطفی، صدیقه؛ پریزادی، طاهر؛ نجاتی، ارغوان. (۱۳۹۷). تحلیل فضایی زیست‌پذیری محلات شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ تهران)، فصلنامه جغرافیا (موسسه آموزش عالی قشم)، سال ۸، شماره ۳، صص ۷-۲۲.

http://www.jgeoqeshm.ir/article_81270.html

مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵.

<https://www.amar.org.ir/%D8%B3%D8%B1%D8%B4%D9%85%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D8%B9%D9%85%D9%88%D9%85%DB%8C-%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B3-%D9%88-%D9%85%D8%B3%DA%A9%D9%86/%D9%86%D8%AA%D8%A7%DB%8C%D8%AC-%D8%B3%D8%B1%D8%B4%D9%85%D8%A7%D8%B1%DB%8C>

- Higasa, T., & Hibata, Y. (1977). Urban planning. Tokyo: Kioritz Corporation Press.
<https://www.crcpress.com/Urban-Spaces-in-Japan-Cultural-and-Social-Perspectives/Brumann-Schulz/p/book/9781138857421>
- Jomehpour, M. (2015). Assessing the livability of the new and old parts of Tehran, municipality districts 22 and 10 of Tehran. OIDA International Journal of Sustainable Development, 8(9), 87–96.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2695580
- Kashef, M. (2016). Urban livability across disciplinary and professional boundaries. Frontiers of Architectural Research, 5(2), 239–253.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S209526351630005X>
- Knox, P., & Pinch, S. (2010). Urban social geography, an introduction (Sixth ed.). England: Pearson.
<https://www.amazon.com/Urban-Social-Geography-Paul-Knox/dp/0273717634>
- Kourtit, K. (2015). The new urban world. Poznan: Adam Mickiewicz University.
<https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/13908/1/The%20New%20Urban%20World%20KARIMA%20KOURTIT%20%2026%20JUNI%202015%20final.pdf>
- Liu, J., Nijkamp, P., Huang, X., & Lin, D. (2017). Urban livability and tourism development in China: Analysis of sustainable development by means of spatial panel data. Habitat International, 68, 99–07.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197397516307317>
- Martínez-Bravo, M. del M., Martínez-del-Río, J., & Antolín-López, R. (2019). Trade-offs among urban sustainability, pollution and livability in European cities. Journal of Cleaner Production, 224, 651-660.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652619308017>
- Norouzian-Maleki, S., Bell, S., Hosseini, S. B., & Faizi, M. (2015). Developing and testing a framework for the assessment of neighbourhood liveability in two contrasting countries: Iran and Estonia. Ecological Indicators, 48, 263–271.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1470160X14003422>
- Allison, E. W., & Peters, L. (2012). Historic Preservation and the Livable City. Publisher: Wiley. P 272.
<https://www.amazon.com/Historic-Preservation-Livable-City-Allison/dp/0470381922>
- Al-Thani, S. K., Amato, A., Koç, M., & Al-Ghamdi, S. G. (2019). Urban Sustainability and Livability: An Analysis of Doha’s Urban-form and Possible Mitigation Strategies, Sustainability, MDPI, Open Access Journal, 11(3), 1-25.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/11/3/786>
- Balsas, C. J. (2004). Measuring the livability of an urban centre: An exploratory study of key performance indicators. Planning Practice and Research, 19(1), 101–110.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0269745042000246603>
- Bench, S., & Day, T. (2010). The user experience of critical care discharges: a metasynthesis of qualitative research, International journal of nursing studies, 47(4), 487-499.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20004396>
- Geng, Y., Fujita, T., Bleischwitz, R., Chiu, A., & Sarkis, J. (2019). Accelerating the Transition to Equitable, Sustainable, and Livable Cities: Toward Post-Fossil Carbon Societies. Journal of Cleaner Production, 239, 1-9.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652619328902>
- Hankins, K., Power, E. (2009). The Disappearance of the State from Livable Urban Spaces. 41: 845-866.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8330.2009.00699.x>
- Heatwole Shank, K. S., & Cutchin, M. P. (2016). Processes of developing “community livability” in older age. Journal of Aging Studies, 39, 66–72.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0890406516301682>
- Heylen, K. (2006). Liveability in social housing: Three case studies in Flanders. Paper presented at the ENHR conference on housing in an expanding Europe: Theory, policy, participation and implementation, Ljubljana, Slovenia.
https://limo.libis.be/primo-explore/fulldisplay?docid=LIRIAS1898528&context=L&vid=Lirias&search_scope=Lirias&tab=default_tab&lang=en_US&fromSitemap=1

- UN-Habitat. (2016). Urbanization and development: emerging futures.
<http://wcr.unhabitat.org/main-report/>
- Uysal, M., Perdue, R., & Sirgy, M. (2012). In M. J. Sirgy (Ed.). Handbook of tourism and quality-of-life research: enhancing the lives of tourists and residents of host communities. USA: Springer.
<https://www.springer.com/gp/book/9789400722873>
- Wei, Z., & Chiu, R. L. H. (2018). Livability of subsidized housing estates in marketized socialist China: An institutional interpretation. *Cities*, 83, 1-10.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275117315032>
- Wheeler, S. (2014). Planning for Sustainability: Creating a Sustainable, Balanced and Ecological Society, Jomahi Poor and Ahmadi Translator, Social Science Publishing, Tehran.
<https://www.taylorfrancis.com/books/9780203134559>
- Wyatt, R. (2009). Heuristic approaches to urban livability. *Malaysian Journal of Environmental Management*, 10(1), 43-66.
http://journalarticle.ukm.my/2256/1/Artikel_4_Ray_Wyatt.pdf
- Yang, B., Xu, A. B., & Shi, A. (2018). Analysis on sustainable urban development levels and trends in China's cities, *Journal of Cleaner Production*, 141 (2017) 868e880.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652616314627>
- Yassin, H. H. (2019). Livable city: An approach to pedestrianization through tactical urbanism. *Alexandria Engineering Journal*, 58 (1), 251-259.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S110016819300110>
- Zhan, D., Kwan, M.-P., Zhang, W., Fan, J., Yu, J., & Dang, Y. (2018). Assessment and determinants of satisfaction with urban livability in China. *Cities*, 79, 92-101.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275117308028>
- Oberlink, M. R. (2008). Opportunities for creating livable communities. AARP, Public Policy Institute.
<https://www.aarp.org/content/dam/aarp/livable-communities/old-learn/planning/in-brief-opportunities-for-creating-livable-communities-2008-aarp.pdf>
- Okulicz-Kozaryn, A. (2013). City Life: Rankings (Livability) Versus Perceptions (Satisfaction). *Social Indicators Research*, 110(2), 433-451.
https://econpapers.repec.org/article/sprsoinre/v3a110_3ay_3a2013_3ai_3a2_3ap_3a433-451.htm
- Paul, A., & Sen, J. (2018). Livability assessment within a metropolis based on the impact of integrated urban geographic factors (IUGFs) on clustering urban centers of Kolkata. *Cities*, 74, 142-150.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275117306741?via%3Dihub>
- Radcliff, B. (2001). Politics, markets and life satisfaction: The Political economy of human happiness. *American Political Science Review*, 95 (4), 939-955.
<https://www.jstor.org/stable/3117723>
- Saitluanga, B. L. (2014). Spatial pattern of urban livability in himalayan region: A case of aizawl city, India. *Social Indicators Research*, 117(2), 541-559.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-013-0362-3>
- Teo, S. (2014). Political tool or quality experience? Urban livability and the Singaporean state's global city aspirations. *Urban Geography*, 35(6), 916-937.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02723638.2014.924233>
- Maghsoodi Tilaki, M. J., Abdullah, A., Bahauddin, A. & Marzbali, M. H. (2014). The necessity of increasing livability for George Town world heritage Site: An analytical review. *Modern Applied Science*, 8(1), 123-133.
<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/mas/article/view/31507>

